

тивності виникає думка про можливість вважати рекламу як частину інформації, що надходить до споживача. Оскільки інформація є ресурсом для виробництва і реалізації товару, то логічним буде розрахунок продуктивності реклами та рекламості, що відображає скільки витрат рекламно-інформаційного характеру необхідно для реалізації одиниці продукції. Досліджено, що підвищення продуктивності реклами можливе лише на етапі життєвого циклу “зрілість” та “спад”. А найбільша рекламості на етапах “впровадження” та “зростання”.

Новизна статті полягає в наступному:

розроблена модель взаємодії маркетингової інформації та продуктивності споживчо-орієнтованого підприємства;

запропоновано розрахунок нових показників продуктивності реклами та рекламості, управління яких базується на виявленні етапу розвитку життєвого циклу товару (торговельної марки);

сформована матриця “Рекламості — Обсяги збуту — ЕЖЦТ”, яка дає можливість управляти

УДК 338.124.4:336.71

рек ламними витратами в залежності від етапу життєвого циклу товару та обсягів реалізації продукції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Быковская И.В., Плотников С.В., Подчернин В.М. К вопросу о формировании маркетингового бюджета // Маркетинг в России и за рубежом. — 2001. — №6. — С. 24 — 29.
2. Коршунов В. І та ін. Маркетинг та питання управління конкурентоспроможністю і матеріаломісткістю продукції: [Монографія / В. І. Коршунова, В. І. Савченко, І. Ю. Пасічника та ін.]; За ред. В. І. Коршунова. — Х.: Основа, 1999. — 188 с.
3. Маркетинговий менеджмент: Навч. посіб. / За ред. Л.В. Балабанової. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2004. — 354 с.
4. Менеджмент продуктивності: Навч. посібник / Укл. А. О. Ласкавий. - К.: КНЕУ, 2004. — 288 с.
5. Шершньова З.Є., Оборська С. В Стратегічне управління: Навч. Посібник. — К.: КНЕУ, 1999. — 384 с.

Надійшла до редколегії 04.02.09 р.

О.Б. Каун, ст. викл.

Волинський національний
університет ім. Л.Українки

БАНКІВСЬКА КРИЗА В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ І ШЛЯХИ ВИХОДУ

У статті з'ясовано причини, які обумовили виникнення кризи у банківській системі України і висвітлена діяльність НБУ щодо її подолання. Розглядаються загрози, які містить процес розгортання цієї кризи, а також ризики від швидкого збільшення частки іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі. У роботі дається характеристика наслідків і визначаються шляхи виходу з банківської кризи в Україні.

Ключові слова: банківська криза, девальвація, іноземний капітал, дії Національного банку України, дефолт.

Основною причиною кризи в українській економіці є ситуація в банківській сфері. “Україна спостерігає, починаючи із грудня, рецесію в економічному процесі. Це — наслідок кризи в банківській системі”, — ствержує прем'єр-міністр України Ю.Тимошенко [9]. © Незважаючи на заяви президента Асоціації українських банків Олександра Сугоняка у середині жовтня минулого року про відсутність банківської кризи в Україні на той момент і неможливість її виникнення найближчим часом, кризові явища усе ж таки охопили банківську систему, про що, зокрема, свідчить існування на сьогоднішній день 15 проблемних банків. Тому має сенс прогнозувати закриття впродовж 2009 р. біля 20 — 30 українських банків через зростання неповернень за кредитами і нестачу грошових ресурсів. Красномовним аргументом таких прогнозів є загострення тенденції відтоку депозитів з банківської системи, де загальний обсяг депозитів в національній валюті в січні скоротився на 7,4 % до 185,4 млрд гривень, а в іноземній валюті — на 2,2 % до 20,0 млрд доларів.

Фінансово-економічній кризі в Україні присвячені статті багатьох вітчизняних економістів та фінан-

In article the reasons which have caused crisis occurrence in bank system of Ukraine are found out and activity of NBU concerning its overcoming is shined. Threats which are contained by process of expansion of this crisis, and also risks from fast increase in a share of the foreign capital in domestic bank system are considered. In work the characteristic of consequences is given and ways of an exit from bank crisis in Ukraine are defined.

Key words: bank crisis, devaluation, the foreign capital, actions of National bank of Ukraine, default.

систів. Це статті Є.А. Боброва, В.М. Мельника, Т.П. Вахненка, В.М. Федосова, В.М. Опаріна, С.В. Львовчкіна [1 — 2, 5, 10]. Проте вони недостатньо уваги приділяють дослідженню причин виникнення і подолання банківської кризи, як першопричини виникнення фінансово-економічної кризи в цілому.

Мета статті — встановлення чинників кризових процесів у вітчизняній банківській системі, визначення наслідків та окреслення заходів щодо мінімізації їх впливу на фінансову систему та економіку України.

Фінансово-економічна криза розпочалася з погіршення ситуації у банківській системі України. Про масштаби проблем українського банківського сектора можна рахувати хоча б за кількістю рішень і дій, на які зважився регулятор сектора — **Національний банк України**. З вересня 2008-го року НБУ рефінансував українські банки більш ніж на 34 млрд гривень, а також ввів тимчасове правління у 7 проблемних банків, серед яких “Промінвестбанк”, “Національний кредит”, “Причорномор'я”, “Київ”, “Надра”, “Укрпромбанк”, „Західінкомбанк”. Втім, навіть не дивлячись на дії Нацбанку, перспективи багатьох українських банків оцінюються

як негативні. Так, авторитетне міжнародне рейтингове агентство Fitch зокрема присвоїло негативний рейтинг таким банкам як VAB-банк, “Кредитпромбанк”, “Родовід”, “Укргазбанк”.

Усвідомлення ненадійності банків в кризовий період виявилось навіть у органів влади. Так, за грудень 2008 р. — січень 2009 р. органи місцевих влад зняли з банківських депозитів близько одного мільярда гривень. Відтік засобів посилювався після заклику прем'єр-міністра Ю. В. Тимошенко забирати у банків гроші.

Але як показує статистика, не так вже все і погано в банківському секторі. Наприклад, прибуток українських банків за 2008 рік склав близько 10 млрд гривень. Як повідомляв Нацбанк, минулого року доходи банків склали 120,6 млрд. гривень, витрати — 110,9 млрд гривень. Можливо великих втрат комерційним банкам вдалося уникнути завдяки валютним операціям, а точніше грі на підвищенні курсу долара. Цьому сприяло рефінансування з боку НБУ.

Такий стан у банківській діяльності обумовлений рядом причин. Вагомою причиною кризового стану вітчизняних банків є надмірна їх активність на ринку споживчого та іпотечного кредитування, оскільки криза економіки погіршує соціальне становище населення, пов'язане зі зростанням безробіття, заробованістю з виплат заробітних плат і їх знеціненням через інфляцію, що постійно збільшує кількість неякісних і проблемних щодо погашення банківських кредитів. Зростання сукупного кредитного портфеля банків у 50 разів за п'ять років призвело до формування величезного обсягу “поганих” кредитів — майже 10 % портфеля.

Серед причин банківської кризи в Україні слід також відзначити також значне зростання обсягів зовнішньої заборгованості приватного сектору (до 100 млрд. доларів) внаслідок високих темпів кредитування за рахунок залучення кредитних ресурсів за межами країни, що є серйозною загрозою дестабілізації курсу гривні у зв'язку з необхідністю погашення великих обсягів короткострокового боргу (29 млрд гривень) та у зв'язку із значним дефіцитом рахунку поточних операцій. Залишаються значними зобов'язання банків в іноземній валюті. До цього слід додати чинник не виправдано високого рівня доларизації економіки. У грудні 2008 року продовжувалося зростання рівня доларизації економіки (на 1,8 в. п. до 30,7 %) [6, с. 5].

Неадекватною й неефективною є валютно-курсова політика, що спирається винятково на жорсткі монетарні антиінфляційні заходи, наслідком чого стало обмеження інвестиційних можливостей українських підприємств і втрата частини своїх коштів громадянами. Неконтрольованим залишається зростання імпорту в Україну, у зв'язку з чим негативне сальдо зовнішньої торгівлі досягло 18,5 млрд доларів [3, с. 9].

Розгортання кризи ліквідності в банківській системі України, зокрема, пов'язане з рейдерською атакою на Промінвестбанк і наростанням паніки вкладників. Нестабільність банківської ліквідності з самого початку спричинили іноземні інвестори, які в умовах світової фінансової кризи швидко повернули свої кошти до національних економік з метою їх стабілізації і більшої захищеності. Такі дії іноземних інвесторів, у свою чергу, спровокували вітчизняних корпоративних клієнтів банків, які в короткі терміни конвертували значні фінансові ресурси і вивели їх за кордон. Це стало причиною ажіотажного вилучення гривневих вкладів

населення та їх обміну на іноземну валюту. Посилились зазначені негативні тенденції банкрутством такого системного банку, як “Промінвестбанк”, що підірвало довіру населення до банків, як основного джерела фінансових ресурсів. Скорочення ресурсної бази банків зумовлено також і скороченням зовнішніх запозичень та значними виплатами за зовнішніми позиками, оскільки недостатність ресурсної бази українських банків спричинила їх фінансову залежність від міжнародних ринків капіталів через накопичення боргів. Хоча, на думку експертів таких міжнародних рейтингових агентств, як Standard & Poor's та Fitch, на зниження рівня ліквідності більшою мірою вплинули внутрішні фактори (слабка ресурсна база, нерациональна структура та низький менеджмент ліквідності).

Зростає недовіра інвесторів до фінансової системи України, що зумовлює вивезення капіталу і згортання інвестицій в Україну, відсутність сприятливих умов для зростання ділової активності і розвитку підприємництва. Чистий відтік прямих іноземних інвестицій з України в жовтні-грудні 2008 склав 1,898 млрд доларів. До відтоку капіталу із фінансової системи додалися негативні очікування щодо подальшого розвитку економіки, надійності банківської системи та спекулятивні дії окремих гравців, що зумовило перевищення попиту на валюту над її пропозицією на міжбанківському валютному ринку (у 2008 році сальдо інтервенцій НБУ становило — 2,8 млрд дол. США). Водночас, для підтримки гривневої ліквідності банківської системи, яка вибувала з обігу через канал валютного ринку, НБУ надавав кредити рефінансування (30,7 млрд. грн., сальдо рефінансування збільшилось на 47,4 % до 60,6 млрд грн.). Поряд з цим, Національним банком було суттєво переглянуто ставки за власними активними та пасивними операціями, зокрема за операціями з рефінансування банків ставку збільшено з 17 — 18 % до 22 — 25 %, а за операціями з мобілізації коштів банків максимальна ставка була збільшена — з 8 до 25 %. Зближення доходності за депозитними сертифікатами НБУ з вартістю кредитів овернайт на міжбанківському кредитному ринку (середньозважена у грудні — 22,4 %) та фактично “безризиковість” цінних паперів НБУ стимулювало банки передавати НБУ тимчасово вільні кошти (сальдо за стерилізаційними операціями зросло з 0,1 млрд гривень у листопаді 2008 р. до 2,8 млрд гривень у грудні 2008 р.).

Головною причиною проблем банківської системи експерти називають девальвацію гривні. По-перше, цей процес привів до стрімкого відтоку гривневих депозитів і ще більше посилив проблему розривів за термінами розміщення пасивів і активів. На сьогодні багато в чому проблема формується іпотечними кредитами, які не тільки мають великий термін дії, але і, як правило, видані у валюті. Важко зрозуміти логіку НБУ: навіть треба було так істотно девальвувати гривню, якщо проблема розривів між термінами активів і пасивів банків була добре відома. Фактично за рахунок девальвації гривні проблема таких розривів стала дуже актуальною для банківського сектора. Ще до всіх подій загальний обсяг розривів за термінами розміщення пасивів і активів не перевищував 10 млрд. грн., зараз цей показник оцінюється в 20 — 22 млрд грн. І банкири поки не бачать джерел покриття цих розривів. Впродовж останніх двох місяців НБУ був єдиним джерелом покриття розривів за термінами розміщення пасивів і активів, але зараз складно прогнозувати, що буде в 2009 р.

По-друге, девальвація призвела до подорожчання валютних кредитів більш ніж на 60 % їх номінальній вартості. В результаті скорочення штатів і зниження реальних доходів населення, велика частина позичальників просто не зможе розрахуватися за своїми боргами. Якщо врахувати, що в умовах тінізації економіки велика частина розрахунків за товари переходить в наявний валютний ринок, то не виключено, що в 2009 р. доларизація економіки посилиться. В результаті попит на валюту буде тільки рости.

Саме дії Нацбанку привели до поточної ситуації на валютному ринку і обвалу курсу гривні. Така ситуація є ідеальною для захоплення найбільш привабливих банків України іноземцями і знищення всіх не відповідаючих критеріям покупців фінансових установ. Капіталізація більшості великих банків сьогодні вже значно знизилася, і повертати акціонерний капітал в умовах зростання валютних ризиків дуже важко. Якщо на початок 2008 р. капіталізація "Райффайзен Банку Аваль" була більше 15 млрд. грн., то у теперішніх умовах її рівень не перевищує 3,6 млрд. грн. Капіталізація „Укрсоцбанку” на початок минулого року складала більше 4,8 млрд. грн., а зараз вона не перевищує 0,8 млрд. грн. [8].

На думку заступника голови правління Нацбанку О. Савченка висока частка іноземного капіталу в українській банківській системі є чинником її стабільності. За його словами, (станом на 27 листопада 2008 року — *прим. автора*) частка іноземного капіталу в українській банківській системі досягає 50 % [7], хоча за офіційним повідомленням Національного банку України в грудні 2008 року вона становила 36,7 % [4].

За прогнозами Асоціації українських банків неконтрольований прихід іноземного капіталу у банківський сектор призведе до встановлення контролю іноземними банками над найбільш ефективними сферами діяльності, припинення фінансування вітчизняних конкурентних виробництв, малого та середнього бізнесу, підтримка якого, як правило, не належить до сфери інтересів міжнародних банків. Водночас не виключається можливість приходу в Україну філій банків з невисоким рейтингом, які у подальшому можуть використовуватися для витоку капіталу та відмивання "брудних коштів". Негативні наслідки неконтрольованого приходу іноземного капіталу у банківський сектор підтверджуються досвідом інших країн. Зокрема, у Мексиці продаж державних банків іноземцям призвів до дефіциту кредитних ресурсів в економіці країни. Допуск іноземного капіталу у банківський сектор Польщі призвів до припинення існування польської банківської системи як такої.

Директор Інституту економіки і прогнозування НАН України, д.е.н. В.Геєць, пояснюючи, що присутність банків з іноземним капіталом у банківській системі України відповідає інтересам розвитку національної фінансової системи, водночас застерігає від швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу. Оскільки форсування цього процесу пов'язане з можливою втратою суверенітету в сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, несподіваними коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим впливом фінансових ресурсів. Крім того, світовий досвід показує, що під час рецесії присутність іноземних банків має схильність до зростання через зниження цін на активи. Тому доціль-

ним є запровадження нормативно-організаційної селекції та моніторингу доступу іноземного банківського капіталу на основі національних пріоритетів розвитку; запровадження заборони на доступ банків з офшорних зон.

Основним ризиками на поточний момент є переростання банківської кризи у промислову; дефолт не лише за зовнішніми боргами держави, а й за зовнішніми боргами приватного сектору; масові банкрутства і зростання безробіття.

З метою недопущення наростання кризових явищ в банківській сфері необхідно:

по-перше, прийняти закон, за яким усі „проблемні” активи банківських установ перевести в єдиний державний банк, якому надати максимальний обсяг ліквідності, щоб він утримував такі активи. Проблемні зобов'язання громадян за іпотечними кредитами перевести в державний банк і реструктуризувати. При цьому не допускати конфіскації майна громадян – ринку від цього буде тільки гірше;

по-друге, розмір гарантування відшкодування коштів вкладників, включаючи відсотки, збільшити до 180 тис. гривень, у зв'язку з чим внести відповідні зміни до Закону України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб";

по-третє, негайно узяти під контроль залишки банківської системи, оскільки без цього заходу може відбутися ефект доміно. Тобто, в тій групі банків, яка вже сьогодні є проблемною, власники, основні позичальники і кредитори повинні виробити сумісний план по виходу з ситуації. Не виключено, що з ряду банків необхідно вже проводити жорстку процедуру банкрутства, щоб не дати можливості ліквідним активам втекти з цих банків;

по-четверте, припинити дію Закону України "Про реструктуризацію боргових зобов'язань Кабінету Міністрів України перед Національним банком України", який було прийнято 20 квітня 2000 року під жорстким тиском МВФ, як одну із ключових умов отримання кредиту "стенд-бай";

по-п'яте, необхідно надати банківській системі ліквідність через центральний банк, але при цьому закрити можливості спекуляцій на внутрішньому валютному ринку і поставити заслін тіншовому виходу капіталу за межу;

по-шесте, тимчасово ввести на період кризи контроль над кредитними портфелями банків та ініціювати цільові програми з кредитування інфраструктурних проектів, які дають можливість вийти з кризи. Обсяги таких програм повинні бути прив'язані до об'ємів ліквідності, наданим центральним банком на умовах рефінансування. Тобто, необхідно розбити засоби за секторами і проектами, куди інвестувати. В першу чергу, треба доінвестувати аграрний сектор цього року, щоб попередити можливі соціальні протести. Аналогічні заходи провести з будівництвом та автомобілебудуванням;

по-сьоме, негайно упровадити програми кредитування покупки автомобілів вітчизняного виробництва, житла та інших товарів, вироблених в Україні;

по-восьме, не допустити суверенного дефолта. Будь-якими засобами і методами цього треба уникнути. Добиватися реструктуризації виплати боргів, йти на переговори з кредиторами. Ті ж кроки зробити по корпоративному сектору, який повинен негайно почати проведення переговорів з реструктуризації своєї заборгованості.

Практична реалізація запропонованих рекомендацій дасть можливість здійснити масштабні фінансові впливання в банківській та реальній сектори економіки,

як це робиться в усіх розвинених країнах і в такий спосіб відчутно зменшити потребу в зовнішніх запозиченнях.

Висновки. Очевидно, що криза в банківській системі створена штучно. Якщо щось і загрожує нашим банкам, так це масова паніка серед вкладників. НБУ, як регулювальник банківської системи, дуже пасивний і не здатний прогнозувати ситуацію, приймаючи рішення лише постфактум. Незнання і нерозуміння основ банківських операцій населенням, а також негативний досвід з вкладками Держбанку — потужний антистабілізаційний чинник, який банкам необхідно враховувати при розробці своїх депозитних продуктів. Так, зараз в депозитній лінійці банків багато продуктів, які носять умовно-терміновий характер, — тобто характеризуються прибутковістю термінового депозиту, але мають бути повернені клієнту за першою вимогою. Саме такі депозитні продукти зараз викликають найбільші запитання. Криза показала, що банки самі сприяли кризі: по-перше, вони не здатні об'єднуватися для вирішення загальних завдань, по-друге, не завжди чесно і відкрито поведінкою (наприклад, небажанням розкривати ефективну ставку за кредитами) банки сформуливали в цілому негативний імідж і будь-яка незначна помилка з їх боку сприймається тепер як непорядність по відношенню до своїх клієнтів, підживляючи основу банківської справи — довірчі стосунки. Це означає, що вірогідність корпоративного дефолта вища, ніж державного. Публічна заборгованість банків, яка повинна бути виплачена цього року, за різними оцінками, складає від 3,3 до 5 млрд. дол. Це та заборгованість, яка повинна бути виплачена обов'язково. Якщо платежі за синдикованими кредитами і єврооблігаціями не будуть здійснені, це призведе до необхідності оголошення дефолту багатьом банкам.

УДК 332.012

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобров Є. А. Аналіз причин виникнення світової фінансової кризи та її вплив на економіку України // Фінанси України. — 2008. — №12. — С. 33 — 43.
2. Вахненко Т. П. Фінансова криза в Україні: фактори, механізми дії, заходи подолання // Фінанси України. — 2008. — №10. — С. 3 — 21.
3. Зовнішня торгівля товарами за 2008 рік // Урядовий кур'єр. 2009. — №28. — 17 лют. — С. 9.
4. Іноземний капітал повірив в іноземні банки? // <http://pravda.postbox.kiev.ua/news/498ac583c2a0c>.
5. Мельник В. М. Фіскальна політика держави в умовах фінансової кризи // Фінанси України. — 2008. — №11. — С. 11— 17.
6. Місячний макроекономічний огляд / Департамент макроекономіки Міністерства економіки України. — 2009. — №1. 8 с.
7. НБУ: Высокая доля иностранного капитала в украинской банковской системе фактор ее стабильности // <http://www.rbc.ua/rus/newsline/2008/11/27/470891.shtml>.
8. НБУ создал все условия, чтобы украинская банковская система перешла в руки иностранцев // www.domik.net/mod/main/news/id201830159.
9. Тимошенко: Основною причиною кризи в українській економіці є ситуація у банківській сфері // <http://agroconf.org/uk/node/7833>.
10. Федосов В. М., Опарін В. М., Львовчикін С. В. Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку // Фінанси України. — 2008. — №12. — С. 3 — 21.

Надійшло до редколегії 19.02.09 р.

Н. В. Коваленко, к. е. н.
ІЕП НАН України м. Донецьк

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА НА ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті обґрунтовано необхідність забезпечення екологізації виробництва, з метою підвищення його конкурентоспроможності. Проаналізовано напрями підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на основі забезпечення екологічності їх виробництва.

Ключові слова: конкурентні переваги, топ-характеристики, екологія, соціально-етична концепція маркетингу

Як свідчить сучасний світовий досвід, вирішення екологічних проблем є одним з пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку кожної держави. В ситуації коли турбота про екологію стає елементом конкурентної боротьби бізнесу, очевидно, що врахування екологічної складової в визначенні конкурентоспроможності підприємства є необхідним. Важливість екологічної складової як елементу конкурентоспроможного потенціалу підприємства обумовлює і вступ України до ВТО (Всесвітньої торгової організації), тому що відповідність продукції, що виготовляється, між

The necessity of providing production ecologicalisation with the purpose of increase of its competitiveness is substantiated in the article. Directions of increase of competitiveness of domestic commodities are analysed on the basis of providing of ecological of their production.

Key words: competitive edges, top-descriptions, ecology, socially ethics conception of marketing

народним стандартам є нормою життя в умовах розвинутої економіки.

Таким чином аналіз впливу екологічної складової на конкурентоспроможність підприємства є актуальним.

Проблематиці визначення впливу екологізації виробництва на його конкурентоспроможність присвячено роботи таких вітчизняних вчених, як: Д. Лук'яненко, Л. Мельник, М. Шапочка, С. Ілляшенко, О. Прокопенко, Г. Шоган та ін. Незважаючи на важливість вищевказаних досліджень, на нашу думку, вплив екологічної складової, як одного з найважливіших елемен-